



M.K. Paco g. 4, 10309 Vilnius

info@laisvavisuomene.lt

www.laisvavisuomene.lt

Lietuvos Respublikos ministrei pirmininkei Ingai Ruginienei
Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministei Marija Jakubauskienė
Lietuvos Respublikos Sveikatos reikalų komitetui
Lietuvos Respublikos Seimo nariams

PASTABOS IR PASIŪLYMAI

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PAGALBINIO APVAISINIMO ĮSTATYMO NR. XII- 2608 PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XVP-1315

2026-04-07

Laisvos visuomenės institutas, įvertinęs projekto atitiktį Konstitucijai, prigimtinėms žmogaus teisėms ir laisvėms, Lietuvos Respublikos tarptautiniams įsipareigojimams, įstatymams ir teisėkūros principams, teikia šias pastabas ir pasiūlymus.

1. Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 10 d. nutarime nesprenė klausimo, ar teisės į pagalbini apvaisinimą nesuteikimas moteriai, nesančiai poroje, atitinka Konstituciją. Projekto Aiškinamajame rašte nurodoma, kad Projektu taip pat sprendžiama problema, susijusi su 2025 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu Nr. KT19-N4/2025, kuriame jis konstatavo, kad Lietuvos Respublikos pagalbiniu apvaisinimo įstatymo (toliau – Įstatymas) 5 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį asmenims, esant atitinkamų medicininių priežasčių ir nesant medicininių kontraindikacijų, sveikatos priežiūros paslauga – pagalbini apvaisinimas – negali būti teikiama vien dėl to, kad jie nėra sudarę santuokos ar įregistravę partnerystės, vertintinas kaip pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnį draudžiamas žmogaus teisių varžymas dėl jų šeiminių padėties, taip pat kartu konstatavo, kad



ginčijamoje Įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje nustatęs konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo neatitinkantį teisinį reguliavimą, diskriminuojantį nesusituokusius ar neįregistravusius partnerystės asmenis, kuriems nustatytas objektyvus medicininis pagalbinių apvaisinimo poreikis, įstatymų leidėjas, reguliuodamas sveikatos priežiūros paslaugos – pagalbinių apvaisinimo – teikimo sąlygas, nesilaikė iš Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalies kylančio reikalavimo užtikrinti visiems prieinamą sveikatos priežiūrą, bei pripažino, kad Lietuvos Respublikos pagalbinių apvaisinimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalis tiek, kiek pagal ją teisę gauti pagalbinių apvaisinimo paslaugas turi tik santuoką ar registruotos partnerystės sutartį sudarę asmenys, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsniui, 53 straipsnio 1 daliai. Tokia Konstitucinio Teismo doktrinos interpretacija siekiama pateisinti Projekto 3 straipsnio 4 dalyje formuluojamą teisę moteriai, nesančiai poroje, gauti pagalbinių apvaisinimo paslaugas. Pažymėtina, kad toks plečiamas Konstitucinio Teismo doktrinos interpretavimas yra nepagrįstas. Konstitucinis Teismas šiame nutarime neatskleidė, kad iš pačios Konstitucijos valstybei kyla pareiga įtvirtinti pagalbinių apvaisinimo procedūrą, kuri būtų taikoma poroje nesančiai moteriai. **Konstitucinio Teismo aiškinimas motyvuojamojoje nutarimo dalyje apima tik vyro ir moters, siekiančių susilaukti vaiko, teisinį šeiminių statusą.** t. y. jis konstatavo, kad „tarp asmenų, kuriems nustatytas objektyvus medicininis pagalbinių apvaisinimo poreikis ir kurie yra sudarę santuoką ar įregistravę partnerystę, ir tarp asmenų, kuriems nustatytas objektyvus medicininis pagalbinių apvaisinimo poreikis ir kurie nėra sudarę santuokos ar įregistravę partnerystės, nėra tokių skirtumų, kurie objektyviai pateisintų skirtingą jų traktavimą teisės gauti sveikatos priežiūras paslaugas aspektu“ ir, priešingai nei implikuojama, **Konstitucinis Teismas nepasisakė dėl skirtingo traktavimo konstitucingumo tarp vyro ir moters poros bei vienišo asmens.**

Visuotinai žinoma, kad vien vienišo asmens lytinių ląstelių neužtenka pradėti naujam žmogui, atitinkamai **pagalbinių apvaisinimo procedūra visada susijusi su konkrečios poros, o ne pavienio žmogaus reprodukcinės sistemos prigimtinio**



veiksmingumo atstatymu. Žmonės nėra hermafroditai¹, todėl prigimtinei žmonių reprodukcinė sistema lemia, kad kiekvienas vaikas, kurio yra susilaukiama pagalbinio apvaisinimo būdu, turi tėvą ir motiną. Taip pat negalima neatsižvelgti į tai, kad pagalbinio apvaisinimo būdu yra siekiama susilaukti vaiko, kuris turi prigimtines teises ir tai, kad teikiant pagalbinio apvaisinimo paslaugas turi būti siekiama užtikrinti pirmiausia jo teises bei interesus. **Konstitucijos negalima aiškinti taip, kad būtų sudarytos prielaidos paneigti siekiamo susilaukti vaiko prigimtines ir konstitucines teises, taip pat ir teikiant pagalbinio apvaisinimo paslaugas.** Remiantis 2025 m. balandžio 10 d. Konstitucinio Teismo nutarimu ir jo rezoliucine dalimi yra akivaizdu, kad pagalbinis apvaisinimas negali būti ribojamas toms vyro ir moters poroms, kurios nėra sudariusios santuokos ar įstatymo nustatyta tvarka įregistravusios partnerystės, nes sveikatos paslaugų teikimas turi būti susijęs išimtinai su objektyviomis medicininėmis indikacijomis. Šios objektyvios indikacijos negali būti atskirtos nuo prigimtinės žmonių reprodukcinės sistemos veikimo principų. Taigi, priešingai nei klaidingai implikuojama Projekto Aiškinamajame rašte, Konstitucinio Teismo doktrinai ir Konstitucijai prieštarautų situacija, kai įstatymas sudarytų prielaidas pagalbinio apvaisinimo paslauga pasinaudoti ne tik vyro ir moters porai dėl objektyvių medicininių priežasčių, bet ir moteriai pagal pageidavimą, kuri neturi (ir nenori turėti) vyro su kuriuo norėtų ir galėtų susilaukti vaiko (savanoriškai priimti teisių ir pareigų, kurie yra tėvystės ir motinystės konstitucinių institutų pagrindas).

2. Vertinant negimusio vaiko prigimtines teises į gyvybės apsaugą ir asmenų, siekiančių pasinaudoti pagalbinio apvaisinimo paslauga, teisių ir teisėtų interesų balansą, konstatuotina, kad šiame Projekte siūlomu teisiniu reguliavimu jis šiurkščiai ir sistemingai pažeistas. Pirmiausia, pažymėtina, kad vaiku pagal Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą laikomas žmogus, neturintis 18 m. (2 straipsnis), o Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai lemia geriausių vaiko interesų įtvirtinimą Lietuvos teisėje.

¹ Hermafroditas – organizmas, turintis abiejų (vyriškų ir moteriškų) lyčių lytinius organus bei gebantis gaminti abiejų rūšių lytines ląsteles.



Tiek Vaiko teisių deklaracijoje, tiek ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje pripažįstama, kad „vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek ir po jo“. Atsižvelgiant į tai, kad Pagalbinio apvaisinimo įstatyme ir Projekte, kuriame šis įstatymas dėstomas nauja redakcija bei jo Aiškinamajame rašte yra pagrįstai pripažįstama, kad pagalbinio apvaisinimo metu yra siekiama medicininėmis priemonėmis pradėti naujo žmogaus gyvybę, **negalima ignoruoti vaiko teisių, kurias jis turi taip pat iki gimimo užtikrinimo būtinybės**. Šiuo aspektu, nors Projekte formaliai deklaruojama, kad „visi sprendimai, susiję su pagalbinio apvaisinimu, privalo būti priimami: 1) užtikrinant geriausius vaiko, kuris gims po pagalbinio apvaisinimo, interesus“ (3 straipsnio 1 dalies 1 punktą) iš esmės nepaisoma Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ir tarptautinėje teisėje įtvirtintos negimusio vaiko teisės sveikai vystytis iki gimimo. Minėto įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtinta, kad „**kiekvienam vaikui – tiek iki gimimo, tiek ir po jo – turi būti garantuota galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai bei protiškai <...>**“. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 3 str. 1 d. įtvirtinta, kad "imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai. Atitinkamai ir Konstitucinis Teismas savo doktrinoje yra pažymėjęs, kad „iš Konstitucijos, inter alia jos 38 straipsnio 2 dalies, kurioje, kaip minėta, vaikystė yra įtvirtinta kaip ypač saugoma ir puoselėjama konstitucinė vertybė, 39 straipsnio 3 dalies, pagal kurią valstybė privalo įstatymu garantuoti pakankamą ir efektyvią nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, Konstitucijos preambulėje įtvirtinto atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio, kyla konstitucinis vaiko interesų pirmumo imperatyvas. Šis imperatyvas suponuoja valstybės pareigą užtikrinti, kad **tiek priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, tiek juos taikant ir sprendžiant kitus su vaiku susijusius klausimus būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaroma prielaidų juos pažeisti**“ (Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 8 d.



nutarimas). Taigi vaiko iki gimimo teisių ir teisėtų interesų nepaisymas sukelia Projekto ir galiojančio teisinio reguliavimo koliziją.

Projektas sistemingai pažemina embriono teisinį statusą, traktuodamas jį ne kaip žmogų, turintį prigimtine teisę į gyvybę ir orumą, o kaip disponuojamą biologinę medžiagą. Nors Projekte dėstomo įstatymo 2 straipsnio 8 dalyje embrionas teisingai apibrėžiamas kaip besivystantis žmogaus organizmas nuo apvaisinimo momento, tolesniame reguliavime (ypač 3 straipsnio 9–11 dalyse ir 10 straipsnyje) embrionas yra laikomas objektu, kurį galima kurti „atsargai“, „importuoti“, „konservuoti“, donuoti, „atsisakyti“ ir sunaikinti. Palyginti su galiojančia redakcija, Projektas dar labiau įtvirtina šį Konstitucijai prieštaraujantį požiūrį, nes minėtuose straipsniuose visiškai ignoruoja, kad embrionas yra pradėtas žmogus, o embriono sukūrimas yra unikalaus žmogaus gyvybės pradžia. Toks reguliavimas tiesiogiai prieštarauja Konstitucijos 18 straipsniui, skelbiančiam, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines, ir 21 straipsniui, saugančiam žmogaus gyvybę bei asmens neliečiamumą. Kaip savo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime konstatavo Konstitucinis Teismas: „Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai“ ir „Kaip buvo pažymėta anksčiau, teisė į gyvybę yra kiekvieno žmogaus prigimtine teisė. Ji yra nedaloma. Arba gyvybė yra, arba jos nėra“.

3. Projektu dėstomo įstatymo 3 straipsnio 7 dalyje pirmą kartą įstatyme tiesiogiai įtvirtinamas preimplantacinis genetinis tyrimas (praktikoje ribota apimtimi naudotas iki šiol), kuris čia leidžiamas ir „kitais sveikatos apsaugos ministro nustatytais atvejais“. Palyginti su galiojančia redakcija, **Projektas ženkliai išplečia eugenikos² galimybes, suteikdamas ministrui plačią diskreciją nustatyti, kurie žmogaus embrionai bus atrinkti ir sunaikinti, leidžiant „nepageidaujamus“ embrionus rūšiuoti pagal sveikatą.** Toks

² Eugenika – tai požiūris ir praktika, kai reprodukcijos procese žmogaus vertė diferencijuojama pagal genetines ar kitas biologines savybes, o medicininės priemonės naudojamos siekiant atrinkti „pageidautinus“ ir eliminuoti „nepageidautinus“ žmogaus embrionus.



reguliuojamas yra sisteminė diskriminacija pagal sveikatą ir tiesiogiai pažeidžia Konstitucijos 29 straipsnį, reikalaujantį lygybės tarp žmonių, esančių toje pačioje padėtyje, be jokių išimčių, bei konstitucinį vaiko interesų pirmenybės imperatyvą, taip pat Oviedo konvencijos 18 straipsnį, kuriame nustatyta, kad „kai įstatymas leidžia tyrimus su embrionais *in vitro*, jis turi užtikrinti tinkamą embriono apsaugą“. Projektu siūlomu reguliavimu žmogaus embrionui nėra užtikrinama jokia teisinė apsauga, o genetinis tyrimas atliekamas ne dėl jo sveikatos ir gerovės, o siekiant nustatyti nepageidaujamas savybes ir galimas grėsmes jo sveikatai, kurių aptikimas lemtų jo sunaikinimą.

Taip pat būtina pabrėžti, kad svarstomas Projektas nepateisinamai išplečia gyvybingų žmogaus embrionų sunaikinimo galimybes. 10 straipsnio 9 dalyje leidžiama nutraukti gyvybingo embriono laikymą ir jį sunaikinti ne tik pasibaigus terminui ar mirus abiem tėvams, bet ir mirus tik vienam iš tėvų, pažeidus susitarimą su lytinių ląstelių banku, pasibaigus santuokai ar partnerystei bei nustačius „genetinę patologiją“, kurios sąrašą tvirtina sveikatos apsaugos ministras. Palyginti su galiojančia redakcija, projektas ženkliai padidina sunaikinimo pagrindų skaičių, taip dar labiau silpnindamas negimusio vaiko apsaugą. Tokiu būdu siūlomas reguliavimas silpnintų ir sąžinės laisvės garantijas bei piliečių pasitikėjimą valstybe, jos teisine sistema.

Projektas numato, kad valstybė biudžeto lėšomis aktyviai finansuotų žmogaus embrionų kūrimą, net jei šie embrionai vėliau bus sunaikinti ar augs kaip našlaičiai be vieno iš tėvų. **Palyginti su galiojančia redakcija, valstybė įsipareigoja plačiau subsidijuoti sistemą, kurioje žmogaus gyvybė sistemingai kuriama ir naikinama, sudaromos prielaidos nepaisyti prigimtinių tėvų pareigų ir vaiko teisių.** Tai sunkiai pažeidžia piliečių sąžinės laisvę, nes valstybė ne tik leidžia, bet ir viešosiomis lėšomis remia veiksmus, kurie prieštarauja Konstitucijai ir prigimtinėi teisei.

Teikiame šiuos pasiūlymus:



M.K. Paco g. 4, 10309 Vilnius

info@laisvavisuomene.lt

www.laisvavisuomene.lt

1. Atsisakyti konstitucine doktrina nepagrįsto ir Konstitucijai bei įstatymams prieštaraujančio pasiūlymo sudaryti teisinės sąlygas vienišai moteriai susilaukti vaiko pagalbiniu apvaisinimo būdu, neužtikrinant vaiko teisės žinoti savo tėvą ir motiną, taip pat įstatyme sudarant prielaidas vienam iš tėvų atsisakyti jo prigimtinių pareigų savo vaiko atžvilgiu.
2. Atsižvelgiant į geriausias vaiko interesus ir į principą, kad teisės neturi būti atskirtos nuo pareigų, Įstatymo projekte įtraukti nuostatą, kad pagalbinis apvaisinimas leidžiamas tik toms poroms, kuriose vaiko biologinis tėvas sutinka prisiimti vaiko tėvystę.
3. Atsižvelgiant į geriausias, gimsiančio vaiko interesus, ir ribotus valstybės finansinius resursus, nustatyti prioritetinę pagalbiniu apvaisinimo paslaugų teikimo eilę poroms siekiančioms gauti pagalbiniu apvaisinimo paslaugas ir objektyvius šios eilės sudarymo kriterijus, kuriais būtų atsižvelgta į laukiamo vaiko tėvų šeimos stabilumo ir gyvenimo sąlygas, kurios tenkintų Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtintas vaiko teisių apsaugos nuostatas ir garantijas.
4. Atsisakyti teisinio reglamentavimo, sudarančio prielaidas neribotam vaikų pradėjimui ir naikinimui pagalbiniu apvaisinimo procedūros metu.

Pagarbiai

LVI direktorė

Diana Karvelienė